

IN MEMORIAM

Юрій ШАПОВАЛ*

Пам'яті Петра Кулаковського (1940 – 2011 рр.)

Колись київський письменник і кінорежисер Гелій Снегирьов написав: *«Не в бугорке земляном память о человеке. Жив человек, пока помнят его живущие...»*. Поза сумнівом, усі, хто мав можливість спілкуватися з Петром Карповичем Кулаковським, його пам'ятатимуть.

Наше знайомство сягає початку 80-х років тепер уже минулого століття. Я викладав у Київському (тоді ще державному) університеті, а Петро Карпович займався тим, що мовою спецслужби визначалося як «кадрове забезпечення до центрального апарату КДБ УРСР». Я не належав до тих, кого він міг би «за-

* Шаповал Юрій Іванович — доктор історичних наук, професор, завідувачий відділом Інституту політичних та етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України.

безпечити», але ми познайомились і якимось непомітно в нас склалися добрі людські взаємини.

Тоді, власне, уперше я й дізнався, що П. К. Кулаковський був істориком за фахом — закінчив у 1967 р. Ужгородський університет, здобувши диплом викладача історії. Згодом працював у Перечинському районі Закарпатської області.

...Минулого року нам разом із польськими колегами по спільній робочій групі, про яку ще йтиметься, довелося бути в Ужгороді й трохи, зовсім небагато, проїхати по чудових закарпатських місцях. Петро Карпович тоді вже хворів, почувався не дуже... Проте він буквально змінювався на очах, радів, коли бачив місця своєї молодості, зустрічався з друзями. Він тоді чимало розповів нам про Закарпаття, про особливості й колорит цього краю.

А народився Петро Кулаковський 1 липня 1940 р. зовсім в іншому регіоні України — на Чернігівщині, у селі Машеве Семенівського району. Він був із селянської родини, знав і завжди цінував тяжку працю селян.

*Я жив не единым хлебом,
А утром, на холодке,
Кусочек сухого неба
Размачиваю в реке...*

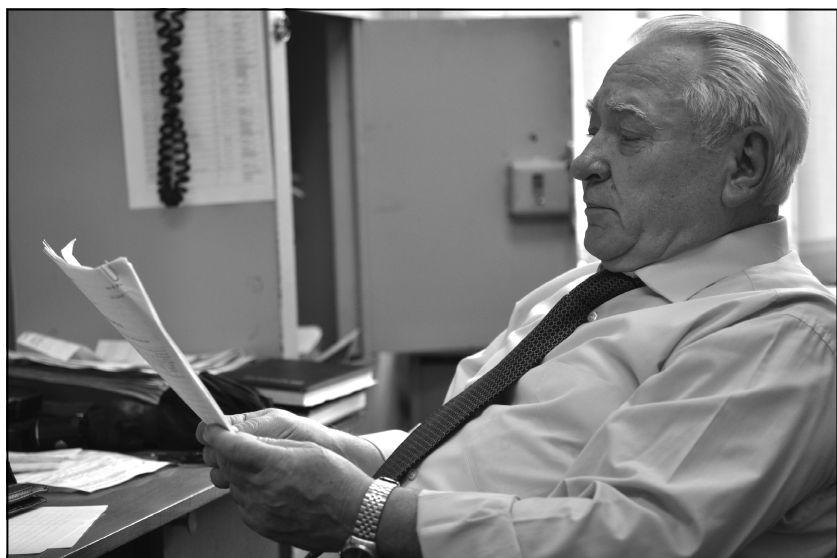
Чомусь пригадалися мені ці рядки письменника і поета, багаторічного в'язня радянських таборів Варлама Шаламова, який народився, як і П. К. Кулаковський, 1 липня. А ще цього дня на світ з'явилася Аврора Дюпен, більше відома як Жорж Санд. Це їй належать слова: «*Наші романи мало схожі на життя, натомість реальне життя часто схоже на роман*».

Життя склалося так, що через два роки після закінчення університету Петра Кулаковського помітили і запросили на роботу до Комітету державної безпеки. Майже п'ять років він був на оперативних посадах в управлінні КДБ по Закарпатській області, а з 1974 до 1989 рр. займався тим самим кадровим забезпеченням, про яке вже згадувалося. Займався в Києві, місті, яке любив, і з якого не забував їздити на свою не менш улюблену Чернігівщину.

А потім реальне життя стало схожим на роман — воно несподівано (про цю несподіванку може бути окрема розмова) повернуло Петра Карповича до його спеціальності: з 1989 р. він почав працювати у відомчому архівному підрозділі КДБ УРСР. Тут він пережив колапс Радянського Союзу і всі пов'язані з цим непрості наслідки для колишніх «кагебістів». Проте службу не полишив, присягнув на вірність Україні й дуже багато зробив для перетворення відомчої установи на Галузевий державний архів Служби безпеки України. П. К. Кулаковський блискуче знав його фонди, мав смак до роботи з документами, сприяв, як міг, розсекреченню того, що розсекреченню підлягає. Він ніколи не приміряв на себе «мантію» вчителя, але своєю працею виховував співробітників, особливо, коли працював заступником начальника згаданого архіву. У 2000 р. у званні полковника Петро Карпович закінчив військову службу, але ще одинадцять років працював як архівіст. Він брав участь у підготовці багатьох науково-документальних видань, хоча ніколи не вип'ячував і не підкреслював свою роль.

Пишаюся тим, що нам із Петром Кулаковським довелося бути причетними до створення Спільної польсько-української робочої групи. Уже 16 років вона працює над видавничою серією *«Польща та Україна в 30–40-х роках ХХ століття. Невідомі документи спеціальних служб»*. Світ побачили вже 8 томів (а нині в роботі 9-й і 10-й). Кожен із них обсягом близько 1000 сторінок, а деякі навіть більше. На теренах колишніх СРСР та європейського «соцтабору» польсько-український спільний видавничий проект за тривалістю, результатами роботи, якістю архівних першодруків є наймасштабнішим. Адже йдеться про архіви спецслужб.

Із квітня 1996 р., від першого засідання спільної робочої групи у Варшаві, ми з Петром Карповичем стали її учасниками. Нам неодноразово — і з колегами по групі, і без них — доводилося перетинати українсько-польський кордон. Ми працювали над добором документів, вступними статтями до чергових томів, над коректурами текстів, ми полемізували й дискутували з польськими дослідниками. І завжди Петро Кулаковський виявляв гідність, професійність і на правду дипломатичні риси,

П. К. Кулаковський.

коли доходило до обговорення історичних (часом дуже непростих!) польсько-українських колізій.

П. К. Кулаковський мав нагороди: шість медалей, відомчу відзнаку «Хрест пошани», Офіцерський хрест Ордена заслуги Республіки Польща. Та найвищою нагородою було тепле, доброзичливе, душевне ставлення людей до нього, те, що всі цінували його почуття гумору, нефальшиву доброзичливість, масштаб особистості Петра Карповича.

Про це свідчать і відповіді на запитання, що я їх поставив людям, які працювали разом із Петром Кулаковським у Галузевому державному архіві Служби безпеки України. Також адресував питання керівникові відділення архівних досліджень та видання джерел бюро надання доступу й архівізації документів Інституту національної пам'яті Республіки Польща Марцинові Маєвському, який надіслав свої відповіді та які я переклав спеціально для цієї публікації.

Цим і закінчу ці замітки про Петра Карповича Кулаковського. *Світла йому пам'ять!*

* * *

ЗАПИТАННЯ:

1. Що зі спілкування з П. К. Кулаковським запам'яталося Вам найбільше?
2. Чи можете назвати якусь рису П. К. Кулаковського, яка особисто Вам імпонувала найбільше?

*БОЙКО Діана, провідний науковий співробітник
ГДА СБ України:*

1. Мені Петро Карпович запам'ятався як сонячна, світла людина, яка завжди в настрої. Від нього завжди віяло батьківським теплом, розумінням. До сьогодні весь час ввижається, що ось він увірветься до кабінету зі словами: «А ось, дівчата, послухайте, який цікавий документ!». Саме цих слів бракує мені. Не вистачає гумору, якого я навчилася, мабуть, тільки за останні роки п'ять відрізняти від серйозності.
2. Чесний, відповідальний, доброзичливий.

*КОКІН Сергій, заступник начальника ГДА СБ України,
кандидат історичних наук:*

1. Ми спілкувалися буквально кожного дня впродовж багатьох років, власне, з 2000 р. Це для мене особисто була дуже добра школа професіоналізму, насамперед у питаннях організації роботи великого колективу, його спрямування на виконання важливих і часом дуже непростих завдань. Для Петра Карповича завжди принципово було те, щоб досягалися конкретні результати, він дуже не любив загальних розмов і загальних декларацій.
Петра Карповича вирізняло ще й те, що він не любив адміністрування. Він сам особисто багато працював, не цурався чорнової роботи, показуючи приклад іншим. Ми всі це бачили й дуже цінували.
2. Людяність.

*ДАНЕВИЧ Людмила, провідний науковий співробітник
ГДА СБ України:*

1. Для мене Петро Карпович став, власне, «хрещеним батьком». У тому сенсі, що мене зі світу звичайного ввів до світу спецслужби (ясна річ, у його архівному вияві). А було й непросто, і цікаво, і відповідально. Я дуже йому вдячна за це та, напевно, ніколи цього не забуду, берегтиму пам'ять про це й про Петра Карповича.

А ще на тлі його цілком серйозних і професійних рис він був людиною з гумором, умів жартувати над усіма. Незалежно від рангу та статусу. І, ви знаєте, усі наші співробітники це сприймали. Тому що гумор його був людський, добрий, щирий.

2. Батьківське тепло й поради, яких мені нині так не вистачає...

БУХАРЄВА Ірина, консультант ГДА СБ України:

1. Почну з того, що відбулося вже після того, як Петро Карпович пішов із життя. До нашого кабінету раптом почала залітати «в гості» синичка. І ми розцінили це як символ, як знак того, що Петро Карпович із нами, що йому цікаво знати, а що саме ми робимо, чим живемо...

Таким самим небайдужим, зацікавленим був Петро Карпович і в реальному житті.

2. Життєлюбність, любов до життя в усіх його проявах.

*МАЄВСЬКИЙ Марцін, керівник відділення архівних
досліджень та видання джерел бюро надання
доступу й архівізації документів Інституту
національної пам'яті Республіки Польща:*

1. Із Петром Кулаковським я познайомився в липні 1999 р. у Свідері (передмістя Варшави — Ю. Ш.) чи у Варшаві. Був я тоді новоспеченим співробітником Міністерства внутрішніх справ і Адміністрації. І взагалі це був мій перший у житті контакт з українцями. Поза сумнівом, Петро багато чого пережив, а про понад десять років нашого знайомства так само можна було б розповісти не одну цікаву історію.

2. Його спів. Він мав чудовий і мелодійний голос. Петро часто на спільних застіллях, зазвичай увечері, співав різних пісень, і козацьких, і російських. Усі заслуховувалися. Пам'ятаю, як у червні 2006 р. під час візиту до Києва презеса Інституту національної пам'яті Януша Куртики було організовано дуже гарне прийняття на Подолі. Крім презеса, тоді був присутній один із заступників голови СБ України. Уже під кінець вечора Петро заспівав разом із полковником Сергієм Богуновим. В абсолютній тиші всі слухали їхній спів, а презес був вражений. І раніше, і пізніше Петро багато разів співав, переважно на прохання польської сторони. Безсумнівно, крім його професіоналізму й досвіду, оскільки він був ветераном нашої співпраці, у діяльності та людському спілкуванні спільної робочої групи бракуватиме його «мініконцертів».